

О.Є. Недзведовська

Національний університет “Острозька академія”, olganedzvedovska@gmail.com

Генеральною стратегічною метою сучасної соціальної політики України є підвищення якості життя населення. На її реалізацію повинна бути спрямована діяльність всієї системи державного управління. Слід зазначити, що на даному етапі держава не готова внаслідок економічних обставин забезпечити виконання програм, що орієнтовані на покращення соціально-економічного розвитку. Однією з проблем соціального захисту є обмеженість бюджетних коштів на соціальні виплати, внаслідок чого встановлюється рівень соціальних гарантій, який не відповідає положенням відповідних нормативно-правових актів.

Актуальність даної теми пов'язана з тим, що соціальна політика України на даний момент недостатньо розвинена, незважаючи на пріоритетність цього напрямку. Перш за все, це пов'язано з недостатністю фінансування заходів соціальної політики, а саме соціальних гарантій населення. Фінансові можливості бюджетів різних рівнів є надзвичайно обмеженими, що також є перешкодою для ефективного забезпечення потреб соціально незахищених верств населення.

Соціальні гарантії (фр. *garantie*, лат. *garantir* – забезпечити, охороняти) – матеріальні та юридичні засоби, що забезпечують реалізацію конституційних соціально-економічних і соціально-політичних прав членів суспільства. Вони покликані компенсувати в тій чи іншій мірі несприятливі особливості життєвого становища окремих категорій працівників та членів їх сімей. Однією з основних форм реалізації соціальних гарантій в період економічних трансформацій є соціальний захист найбільш вразливих прошарків і груп населення.

Основні державні соціальні гарантії, які є основним джерелом існування, не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, встановленого законом. На даному етапі розвитку України джерелами фінансування соціальних гарантій виступають: Державний бюджет; кошти місцевих бюджетів; страхові фонди.

Отож, видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення по Зведеному бюджету становлять у 2006 р. – 41362,8 млн. грн., у 2007 р. 48517,6-млн. грн., у 2008 р. – 70783,2 млн. грн., а у 2009 р. – 78834,5млн. грн. При цьому спостерігався ріст Зведеного бюджету за весь період, зокрема найбільше видатки зросли у 2008 році порівняно з 2007 роком на 22265,6 млн. грн., або 45,9%. Також значне зростання видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення населення спостерігалось у 2007 році на 7154,8 млн. грн., або на 17,3 % порівняно з 2006 роком.

Таблиця 1 – Динаміка видатків бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення України 2006-2009 роки

Бюджет	Роки					Абсолютний приріст за рік, млн. грн.				Темп росту за рік, %		
	2006	2007	2008	2009	2010	2007-2006	2008-2007	2009-2008	2010-2009	2007 /	2008/2007	2009 /2008
Державний, млн. грн.	30227,2	29220,5	45957,8	51633	69311,3	1006,7	16737,3	5675,2	17678,3	96,7	157,3	112,3
у відсотках до зведеного бюджету	73,1	60,2	64,9	65,5	66,3	-12,9	4,7	0,6	0,8	-	-	-
Місцеві, млн. грн.	11135,6	19297,1	24825,4	27201,5	35223,5	8161,5	5528,3	2376,1	8022	173,3	128,6	109,6
у відсотках до зведеного бюджету	26,9	39,8	35,1	34,5	33,7	12,9	-4,7	-0,6	-0,8	-	-	
Зведений, млн. грн.	41362,8	48517,6	70783,2	78834,5	104534,8	7154,8	22265,6	8051,3	25700,3	117,3	145,9	111,4

Щодо видатків з Державного бюджету, то приріст спостерігався у 2008 році на 16737,3 млн. грн., або на 57,3% порівняно з 2007 роком, а також у 2009 році порівняно з 2008 роком на 5675,2 млн. грн., або на 15,4%. А у 2007 році порівняно з 2006 роком вони зменшилися на 1006,7 млн. грн., або 3,3%. Проте загалом видатки з Державного бюджету зросли з 30227,2 млн. грн., у 2006 році до 51633 млн. грн., у 2009 році. Також за весь період зростали і видатки з місцевих бюджетів з 11135,6 млн. грн. у 2006 році до 27201,5 млн. грн. у 2009 році. Особливо велике зростання спостерігалось у 2007 році на 19297,1 млн. грн., або на 73,3 % порівняно з 2006 роком, та у 2008 році порівняно з 2007 роком на 5528,3 млн. грн., або на 28,6% (див. табл. 1).

Зведений бюджет України включає дані по Державному бюджету та місцевих бюджетах. Так, питома вага видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення за рахунок Державного бюджету загалом зменшилась. Так частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення населення зменшилась з 73,1% у 2006 році до 65,5% у 2009 році. Так у 2007 році вони зменшилися на 12,9% і становила 60,2% порівняно з 2006 роком. А вже у 2008 році порівняно з 2007 роком спостерігалось зростання на 4,7% і становило 64,9%, також зростання частки видатків відбулося і у 2009 році порівняно з 2008 роком на 0,6%. Щодо місцевих бюджетів, то їх частка загалом збільшилась з 26,9% у 2006 році до 34,5% у 2009 році. Так зростання частки видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення у місцевих бюджетах спостерігалось у 2007 році порівняно з 2006 роком на 12,9%. А у 2008 році порівняно з 2007 роком і у 2009 році порівняно з 2008 роком відбулося зменшення частки видатків на 4,7 і 0,6%. Як ми бачимо за наведеними даними у 2009 році порівняно з 2008 роком майже всі допомоги зменшилися, що було спричинено загострення світової фінансової кризи в Україні. Важливо також порівняти видатки на соціальний захист з основним макроекономічним показником країни – валовим внутрішнім продуктом (ВВП) (див. табл. 2).

Таблиця 2 – Питома вага видатків зведеного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення у валовому внутрішньому продукті України за 2007 – 2009 рр.

Показники	Роки			
	2007	2008	2009	2010
Валовий внутрішній продукт,	720731	948056	914720	1090626
Абсолютний приріст, млн. грн.	-	227325	-33336	175906
Темп зростання ВВП, %	-	131,5	96,5	119,2
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, млн. грн.	29220,5	45957,8	51633	69311,3
Абсолютний приріст, грн..	-	16737,3	5675,2	17678,3
Темп зростання видатків, %	-	157,3	112,3	112,3
Питома вага видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення у ВВП, %	22,7	4,9	5,7	15,7

В цілому легко бачити, що темпи зростання ВВП були значно меншими ніж темпи зростання видатків на соціальний захист, а саме: видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення у 2008 році зросли на 57,3 %, у 2009 – на 12,3%, а валовий внутрішній продукт зріс у 2008 році на 31,5%, а в 2009р навіть зменшився на 3,5%. Така тенденція є надзвичайно негативною, адже відбувається необґрунтоване, непідкріплене реальними джерелами наповнення доходів, зростання видатків. Також негативним явищем є зниження питомої ваги видатків на соціальний захист у ВВП в досліджуваному періоді. Хоча відбулося незначне зростання цієї частки у 2009 році, проте на тлі зменшення показника загального ВВП воно не мало ніякого позитивного ефекту. Базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум, встановлений законом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти. Прожитковий мінімум встановлюється на основі споживчого кошика, який включає в себе мінімальний перелік продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, які необхідні людині для підтримки та збереження свого здоров'я, а також витрати, пов'язані з обов'язковими платежами та зборами (наприклад, оплата житлово-комунальних послуг). За дослідженими даними можна зробити наступні висновки. Розміри основних соціальних гарантій впродовж 2008-2010 рр. мають тенденцію до зростання, про що свідчить позитивний абсолютний приріст та додатні значення темпу приросту. Прожитковий мінімум в розрахунку на одну особу на місяць становив 626 грн., у 2009 р. його розмір збільшився на 75 грн. (на 11,98%) порівняно із 2008 р. і становив 701 грн. У 2010 р. розмір прожиткового мінімуму збільшився на 174 грн. (на 24,82%) у порівнянні з аналогічним показником у 2009 р. і становив 875 грн. Дана тенденція є позитивною. У 2009 р. прожитковий мінімум для дітей до 6 років також зріс на 75 грн. із 557 грн. до 632 грн. У 2010 р. даний показник становив 799 грн., що на 167 грн. (на 26,42 %) більше порівняно із 2009 р. Прожитковий мінімум для дітей віком 6-18 років впродовж аналізованого періоду зріс із 701 грн. до 776 грн. у 2008 р. та 2009 р. відповідно та із 776 грн. до 957 грн. у 2009 р. та 2010 р. відповідно. Зростання було спричинено підвищенням цін на товари та послуги.

Для працездатних осіб розмір прожиткового мінімуму впродовж 2008-2010 рр. також позитивно змінився із 669 грн. у 2008 р. до 922 грн. у 2010 р. Зміни у розмірі прожиткового мінімуму для осіб, що втратили працездатність, також є значимими. У 2008 р. даний показник становив 498 грн., а у 2010 р. збільшився на 236 грн. і становив 734 грн. Ми вважаємо, що підвищення розміру прожиткового мінімуму є позитивним, оскільки допомагає різним категоріям осіб забезпечувати власні потреби. Щодо мінімальної заробітної плати, то за останні 3 роки (2008-2010 рр.) її розміри також мали тенденцію до зростання з 605 грн. у 2008 р. до 922 грн. у 2010р.. Зростання розміру мінімальної заробітної плати зумовлено ефективним використанням коштів, спрямованих у соціальну сферу. Розміри мінімальної академічної стипендії та пенсії за віком характеризують рівень захищеності суспільства в умовах ринкової економіки. На основі рисунка можна зробити такі висновки. Розмір мінімальної академічної стипендії впродовж 2008-2010 рр. є стабільним і визначається для різних навчальних закладів по-різному. Студенти професійно-технічних навчальних закладів отримують стипендію у розмірі 200 грн., а студенти, що навчаються у ВНЗ I-II рівня акредитації, - 400 грн. На даний час в Україні найвищий розмір державної стипендії отримують студенти, що навчаються у ВНЗ III-IV рівня акредитації, що становить 530 грн.. Причиною цього є різний рівень вимог у процесі навчання, а також державна підтримка розвитку вищої освіти в Україні. Щодо розмірів мінімальної пенсії за віком, то впродовж аналізованого періоду даний показник мав тенденцію до постійного зростання. У 2008 р. розмір пенсії становив 498 грн., у 2009 р. – 573 грн., що на 75 грн. або на 15,06 % більше порівняно із 2008 р. У 2010 р. даний показник зріс на 161 грн. або на 28,1 % порівняно із попереднім роком і становив 734 грн. Якщо проаналізувати рівні мінімальної пенсії за віком стосовно прожиткового мінімуму за 2006 - 2009 роки, то вони зростали і коливалися від 77,3% - 2006 рік до 86% у 2009 році. Найбільше зростання співвідношення спостерігалось у 2009 році на 2,1% порівняно з 2008 роком, що є позитивним явищем. Також досить значне зростання відбулося у 2008 році порівняно з 2007 роком на 6,5%. Щодо 2008 року, то тут відбулося досить незначне постання на 1,6% порівняно з 2007 роком. Отже, хоча розмір академічних стипендій для студентів, що навчаються у ВНЗ з різними рівнями акредитації залишався незмінним впродовж останніх 3 років, проте зростання розмірів мінімальної пенсії за віком свідчить про позитивні зміни у соціальному забезпеченні громадян України. Отримані дані щодо динаміки та структури основних соціальних гарантій свідчать про те, що видатки на соціальну сферу розподіляються більш ефективно порівняно із попередніми роками. Це в свою чергу веде до покращення рівня добробуту соціально незахищених верств населення. Успішна ре-

алізація соціальної політики будь-якої держави передбачає надання грошової допомоги певним соціальним групам, що в свою чергу забезпечить їх проживання та не призведе до значної диференціації доходів громадян. Для оцінки ефективності соціального захисту населення в структурі соціальної політики розглянемо характеристику показників номінальних та реальних мінімальних виплат в Україні то можна побачити, що протягом всього досліджуваного періоду обидва показники зростають, але реальні мінімальні виплати зростають іншими темпами, оскільки вони враховують індекс споживчих цін, який не має постійної тенденції і щороку має інше значення.

Таблиця 3 – Основні показники номінальних та реальних мінімальних виплат в Україні за 2006 – 2009 роки

Показник	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
Номінальна мінімальна заробітна плата грн.	400	460	605	744	922
Номінальна мінімальна пенсія грн.	366	415,11	498	573	734
Номінальний прожитковий мінімум на одну особу грн.	472	532	626	701	875
Індекс споживчих цін %	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1
Реальна мінімальна заробітна плата грн.	358,4	394,5	494,7	662,5	845,1
Реальна мінімальна пенсія грн.	328,0	356,0	407,2	510,2	672,8
Реальний прожитковий мінімум на одну особу грн.	422,9	456,3	511,9	624,2	802,0

Як ми бачимо, що індекс споживчих цін найвищим був у 2007 та 2008 роках, що сильно вплинув на мінімальні показники виплат в сторону зниження, що є негативною рисою оскільки населення не зможе забезпечити себе нормальними умовами проживання. Проте позитивною рисою є те, що у 2006 році індекс споживчих цін досить низьким порівняно з іншими роками становив 111,6%), що в свою чергу призвело до незначного зменшення реальних показників мінімальних виплат.

При розрахунках МЗП та ПМ практично не враховується прогнозний рівень зростання макропоказників української економіки, офіційні ставки мінімальної зарплати і прожиткового мінімуму не завжди переглядаються у зв'язку з підвищенням індексу споживчих цін, а також при її розрахунках не враховується рівень інфляції.

Отже, за роки незалежності розроблено і впроваджено в дію систему соціальних гарантій, яка включає політику надання різного роду допомоги та забезпечення населення. Як ми бачимо за період з 2008 року по 2010 рік, вони весь час зростали і почали наблизитися до прожиткового мінімуму, завдяки проведенню ряду заходів в соціальній політиці, що є позитивною рисою. В загальному динаміка основних соціальних гарантій є позитивною і свідчить про покращення соціального становища та забезпечення потреб громадян.

Отже, загалом можна зробити висновок про те, що соціальна політика нашої держави є позитивною для громадян, оскільки розміри соціальних гарантій та різних видів допомоги постійно збільшуються. Якщо дана тенденція не зміниться у майбутньому, то рівень життя і добробуту соціально незахищених верств населення значною мірою покращиться. Це, в свою чергу, веде до покращення економічного розвитку України та визнання її на світовій арені у якості соціальної країни.

Список використаних джерел:

1. Батажок, С.Г. Соціально-економічні гарантії в умовах транзитивної економіки України: монографія. / С.Г. Батажок. – Біла Церква, 2007. – 108 с.
2. Борецька, Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. / Н.П. Борецька – Донецьк: Янтар, 2007. – 352 с.
3. Величко О. Бюджетне фінансування соціальної інфраструктури: проблеми та перспективи // Економіка України. – 2008. - №2. – 29с.
4. Жаліло, Я.А., Покришка Д.С., Белінська Я.В. Економіка України після кризи: орієнтири стратегічних реформ за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 104 с.
5. Колот, А. Мінімальна заробітна плата в Україні: функції та проблеми визначення // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 1. – 57с.

6. Новіков, В. Актуальні питання реформування системи соціального захисту населення / В. Новіков // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 4. – 31с.